

Красницька А.В., кандидат юридичних наук, доцент, старший викладач кафедри юридичного документознавства Національної академії внутрішніх справ

СИНТАКСИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ТЕКСТУ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

Будь-який законодавчий текст як композиційна логічна єдність отримує своє зовнішнє відображення у синтаксисі законодавця. Саме на синтаксичному рівні мова нормативно-правового акта виконує свою комунікативну функцію та набуває остаточної точності, чіткості й зрозумілості.

У текстах правових актів основною синтаксичною одиницею є речення, яке повідомляє про події реальної дійсності, які пов'язані з певними діями чи станами, суб'єктами цих дій чи станів та певними ознаками, обставинами вчинення дій. Речення утворюється зі слів, термінів, юридичних кліше, стійких зворотів та підпорядковане внутрішнім закономірностям організації тексту правового акта. Конструктивним компонентом речення як складної синтаксичної будови виступає семантико-синтаксична одиниця, яка характеризується певним набором синтаксичних функцій.

Синтаксис мови права в значній мірі обумовлюється логікою законодавчого мислення. Прагнення законодавця викласти в узагальненій і безособовій формі, підкреслити вольовий характер життєвих процесів, встановити різноманітні причинно-наслідкові зв'язки між учасниками правовідносин, необхідність подати всі обставини справи чи кримінального провадження у взаємозв'язку зумовлює широке використання розгорнутих синтаксичних конструкцій. Об'єктивна необхідність викласти певні факти, дати їм правову оцінку разом із правовими висновками, логічно послідовно висловити систему юридичних понять з точними, чіткими й зрозумілими, але різноманітними логічними зв'язками між ними приводить до того, що синтаксис у тексті закону тяжіє до переважання складнопідрядних речень (відображають послідовність ієрархічно пов'язаних фактів) над складносурядними, складних (передають всі відтінки думка нормотворця) – над простими, повних – над неповними. У текстах

правових актів необхідно врахувати й перерахувати обставини, умови, причини й наслідки різних дій, фактів, викласти мету створення припису, дати узагальнене формулювання, врахувати окремі конкретні випадки. Тому поряд з мінімальними за будовою реченнями з п'яти-восьми слів використовуються і довгі речення, які містять до 50-170 слів, інколи й більше, з великою кількістю однорідних членів, з посиланнями на інші нормативно-правові акти.

У законодавчих актах правові положення та основні думки розташовані у головних реченнях. При цьому дотриманий такий порядок: спочатку описані умови, за яких починає діяти норма права, далі – ознаки діяння, що відбулося за певних умов, потім – можливі заходи державного впливу у випадку невиконання вимог цієї норми.

Необхідно зауважити, що для мови Кримінального процесуального кодексу України характерним є: складні вставні конструкції; широке вживання простих речень, які мають елементарну синтаксичну організацію; перевантаження простих речень однорідними членами; повні речення з прямим порядком слів; довгі переліки; велика кількість складнопідрядних речень.

У зв'язку з тим, що в кодексі необхідно повно й однозначно висловити кожне положення, уникаючи двозначних тлумачень, у ньому вжито велику кількість однорідних членів речення, які виконують функцію уточнення. Для полегшення сприйняття їх формулюють за допомогою цифр – 1), 2), 3), 4) або літер а), б), в), г) (напр.: *Заходами забезпечення кримінального провадження є: 1) виклик слідчим, прокурором, судовий виклик і привід; 2) накладення грошового стягнення; 3) тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом; 4) відсторонення від посади; 5) тимчасовий доступ до речей і документів; 6) тимчасове вилучення майна; 7) арешт майна; 8) затримання особи; 9) запобіжні заходи* (ч. 2 ст. 131 КПК України).

Найуживанішими у законодавчому тексті є складнопідрядні речення зі значенням причини, мети, означальні, об'єктні зі сполучниками підрядності (*на підставі чого, що, щоб, якщо, який, за умови, внаслідок того що, де, як*). У тексті КПК України підрядні речення умови зі сполучником *якщо* вживаються для зіставлення частин речення, що підходить до мовного вираження гіпотези норми, наприклад: *“Прокурор, слідчий не має права брати*

участь у кримінальному провадженні: **якщо** він є заявником, потерпілим, цивільним позивачем, цивільним відповідачем, членом сім'ї або близьким родичем сторони, заявника, потерпілого, цивільного позивача або цивільного відповідача; **якщо** він брав участь у цьому ж провадженні як слідчий суддя, суддя, захисник або представник, свідок, експерт, спеціаліст, перекладач; **якщо** він особисто, його близькі родичі чи члени його сім'ї заінтересовані в результатах кримінального провадження або існують інші обставини, які викликають обґрунтовані сумніви в його неупередженості (ч. 1 ст. 77 КПК України).

У багатьох випадках нормотворець використовує індикативні речення, які фіксують інформацію, що зобов'язує та надає право здійснювати певні дії, суб'єктивні права (напр., *“Експерт має право: знайомитися з матеріалами кримінального провадження..., заявляти клопотання..., бути присутнім..., ставити запитання..., заявляти клопотання...”* (ч. 3 ст. 69 КПК України); *“Спеціаліст зобов'язаний: ... прибути..., виконувати вказівки..., не розголошувати відомості..., заявити самовідвід...”* (ч. 5 ст. 71 КПК України); *“Слідчий, прокурор, слідчий суддя чи суд залучають захисника”* (ч. 1 ст. 53 КПК України); *“Судовий розпорядник: забезпечує..., оголошує..., стежить за дотриманням..., приймає..., виконує...”* (ч. 2 ст. 74 КПК України); *“Суд здійснює судовий виклик учасників кримінального провадження”* (ч. 2 ст. 134 КПК України).

У мові КПК України активно вживаються речення, у яких рема, виражена відокремленим зворотом, займає властиву їй позицію в кінці речення, наприклад: *“Кримінальне провадження в суді першої інстанції здійснюється професійним суддею одноособово, **крім випадків**, передбачених частинами другою та дев'ятою цієї статті”* (ч. 1 ст. 31 КПК України). Як бачимо, в темі підмет передує присудковій, а рема виражена відокремленим зворотом.

Правовий припис зі словами, що містять наявність винятків (за винятком, у разі, у разі необхідності, **крім випадків**, за умови) вживається для вказування на обставини, для виділення когось із групи людей, чогось із низки однотипних предметів, понять, наприклад: *“Експерт зобов'язаний: особисто провести повне дослідження і дати обґрунтований та об'єктивний письмовий*

висновок на поставлені йому запитання, а в разі необхідності – роз'яснити його” (ч. 5 ст. 69 КПК України).

Завершуючи огляд синтаксичних особливостей КПК України, зазначимо, що текстуальне оформлення правових норм є високою інтелектуальною діяльністю. Мовне оформлення законодавчого акта від першого слова до остаточної редакції являє собою “творчу лабораторію, складну законодавчу кухню” (О.О. Ушаков). У зв'язку з цим укладачам законодавчих актів необхідні спеціальні знання, вільне володіння мовними ресурсами права, досконале знання правил-вимог юридичної техніки, уважне ставлення до кожного слова, велике вміння та професійно розвинуте чуття мови.

Мельник О.В., доцент кафедри кримінального процесу Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЗАКОНОТВОРЧОСТІ В УКРАЇНІ В ГАЛУЗІ КРИМІНАЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА

Проведена в Україні правова реформа висвітлила цілий ряд проблем, без розв'язання яких створення ефективної правової системи є неможливим. Одним із головних завдань такого вдосконалення нормотворчої діяльності органів державної влади в Україні у галузі кримінального судочинства є уніфікація нормопроектувальної або законодавчої техніки.

В Україні на законодавчому рівні, на жаль, поки що немає закону, в якому б закріплювалися не тільки правила законодавчої техніки, а й вимоги, які б ставилися перед законотворцем, тобто дотримання основних принципів правотворчості у галузі кримінального судочинства, такими принципами можуть бути, наприклад:

- принцип законності, який би забезпечував верховенство Конституції України в законотворчій діяльності;
- принцип демократизму – який би забезпечував вільну, активну і рівноправну участь громадян, висококваліфікованих